

Sata vuotta Osmo Ikolan syntymästä

*Esimiehen alkajaissanat Suomen Kielen Seuran juhlaseminaarissa
Sata vuotta Osmo Ikolan syntymästä 9.4.2018*

Tämän vuoden helmikuun kuudentena päivänä tuli kuluneeksi sata vuotta Suomen Kielen Seuran pitkäaikaisen esimiehen ja kunniajäsenen, professori Osmo Ikolan syntymästä. Turun yliopiston suomen kielen professorina ja sittemmin rehtorina toimineen Osmo Ikolan pitkä, tieteellisesti harvinaisen laaja-alainen ja monipuolinen elämäntyö on aiheena Suomen Kielen Seuran tänään järjestämässä juhlaseminaarissa. Kuulemme kohta neljä esitelmää, joissa kerrotaan Osmo Ikolasta henkilönä ja yliopistonopettajana, esitellään hänen aloitteestaan 1967 perustetun Lauseopin Arkiston nykyistä toimintaa sekä pohditaan nykyyfennistiikan suhdetta Ikolan keskeisiin tutkimusaloihin ja hänen yhä elävään sekä monin tavoin ajankohtaiseen tieteelliseen perintöönsä.

Osmo Ikola syntyi Joensuussa vuonna 1918, mutta pian tämän jälkeen perhe muutti Turkuun, jossa Ikola kävi koulunsa ja hankki yliopistosivistyksensä. Isänsä Niilo Ikolan tavoin Osmo Ikola valitsi tieteenalakseen suomen kielen. Hänen väitöskirjansa, jonka aiheena olivat ensimmäisen suomenkielisen Raamatun tempukset ja modukset, valmistui vuonna 1949.

Sananjalassa vuonna 2016 julkaisemassaan muistokirjoituksessa emeritusprofessori Alho Alhoniemi luonnehtii Ikolan väitöskirjan merkitystä näin: ”Väitöstutkimus, joka oli suomalaisessa lingvistiikassa sekä metodiltaan että tuloksiltaan upeaa uudisraivaajan työtä, nosti Ikolan heti suomen lauseopin tutkimuksen kärkeen.” Pian väitöksensä jälkeen, vuonna 1950, Ikola nimettiin Turun yliopiston suomen ja sen sukukielten professoriksi. Vuodesta 1975 vuonna 1981 tapahtuneeseen eläkkeelle jäämiseensä saakka Ikola toimi Turun yliopiston rehtorina.

Ikolan ominta tutkimusalaa oli alusta pitäen syntaksi. Hänen tutkijan mielenkiintonsa kohdistui yleiskielen lisäksi laajasti suomen murteisiin sekä vanhaan kirjakieleen. Ikola toimi pitkään ja aktiivisesti myös kielenhuoltajana sekä suomen kielen lautakunnan jäsenenä ja puheenjohtajana. Hän perusti Suomen Kielen Seuran vuosikirjan *Sananjalan* ja toimi sen päätoimittajana kolmekymmentä vuotta.

Oman ikäpolveni, 1980-luvun loppupuolella opintonsa aloittaneiden suomen kielen opiskelijoiden ensi kohtaaminen Osmo Ikolan kanssa tapahtui jo pääsykokeisiin lukiessa. Ikolan *Nykysuomen käsikirjaa* käytettiin tuolloin suomen kielen pääsykokeikirjana useissa Suomen yliopistoissa, luonnollisesti myös Turun yliopistossa, jonka opiskelijaksi tulin 1987. Vaikka Ikola itse olikin tuolloin jo eläkkeellä, tämän kunnioitusta herättävän hahmon saattoi vilahdukselta nähdä Fennicummin käytävillä tai Suomen Kielen Seuran kokouksissa. Ikolan perintö eli vahvana silloisessa suomen kielen yliopisto-opetuksessa, etenkin vanhan kirjasuomen ja lauseopin kurseilla, joilla lehtori Aapo Taiminen opetti meille Ikolan lauseenvastikeopin kauniin ja loogisen järjestelmän. Tämä oppi istuu lujassa: kun luen nykyisten opiskelijoiden kirjoittamia, myöhempiin kielioppimalleihin perustuvia tutkielmia syntaksin alalta, en voi olla miettimättä, miten yksi jos toinenkin rakenne pitäisi analysoida ”oikeasti”, siis Ikolan syntaksikuvauksen ja lauseenvastikejärjestelmän mukaisesti esimerkiksi niin, että lauseenvastikkeeksi kutsuttu infinitiivinen konstruktio kokonaisuutena toimii hallitsevan lauseen jäsenenä.

Myöhemmin jatko-opiskelijana tutustuin Ikolan *Virittäjässä* vuonna 1954 käynnistämään intohimoiseen keskusteluun eksistentiaalilauseiden syntaksista ja semantiikasta. Tämä oli todellinen jännityslukemisto, jonka luin pariinkin kertaan kokonaan läpi. Keskusteluun osallistuivat Ikolan lisäksi muut aikakauden johtavat syntaksin tutkijat, aktiivisimmin Aarni Penttilä, jonka kanssa Ikola kävi pitkää kahdenkeskistä väittelyä, sekä lisäksi ainakin Matti Sadeniemi, Paavo Siro ja Wolfgang Schlachter, joka julkaisi aiheesta laajan artikkelin ja yhteenvedon *Finnisch-ugrische Forschungenissa*. Kirjoituksissa käsiteltiin perusteellisesti suomen kielen eksistentiaalilauseisiin liittyviä moninaisia ongelmia, etenkin ns. partitiivisubjektin käyttöehtoja sekä tähän liittyvää jaollisuuden ja jaottomuuden oppositiota, eksistentiaalilauseiden verbi-semantiikkaa ja eräitä muita ilmiöitä. Väittelyä on syystä myöhemmin pidetty suomen kielen lauseopin modernin tutkimuksen lähtölaukauksena.

Osmo Ikola oli edelläkävijä monella tavalla. Muistelmakirjassaan *Oppia ikä kaikki* hän kuvaa, kuinka jatkosodan vuosina tapasi tulevan vaimonsa. Ikola toimi tuolloin merivoimien esikunnassa viestiupseerina, ja hänen tehtäviinsä kuului kaukokirjoittimen käyttöä yhteydenpitoon eri tahojen kanssa. Ikola kertoo näin:

Hiukan erikoisella tavalla tutustuin myöhempään vaimooni Sicke (Sigrid) Parkoseen, joka silloin oli viestityslottana ilmavoimien puolella. Ensi tuttavuutemme tapahtui kaukokirjoittimen välityksellä. Siinä kiinnostuimme toisiimme, teimme treffit, ja siitä se sitten alkoi.

Nykykielellä ilmaisten Ikola siis tapasi tulevan vaimonsa chatissa.

Ennen juhlaseminaariesitelmien kuulemista jaamme päivän teemaan sopivasti Osmo Ikolan nimeä kantavan palkinnon parhaasta vuonna 2017 suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineessa tarkastetusta pro gradu -tutkielmasta. Palkinnon saa filosofian maisteri Henni Pajunen tutkielmastaan *–OittA- ja –OttA-verbien normittaminen 1910-luvulta 2010-luvulle*, jossa hän tarkastelee näiden verbien oikeinkirjoitusasun normittamista ja tässä sadan vuoden aikana tapahtuneita muutoksia.

TUOMAS HUUMO
tuomas.huumo@utu.fi
Suomen Kielen Seuran esimies